

Die mantel past u allemaal

Familie, buren en vrienden als reserveleger

Velen van ons zorgen voor iemand in de directe omgeving, krijgen zorg van een familielid of bekende of zullen daar in de toekomst voor in aanmerking komen. Mantelzorg gaat ons allemaal aan, zeker nu het overheidsbeleid erop gericht is professionele zorg te beperken en een groter beroep te doen op de verantwoordelijkheid van burgers om voor elkaar te zorgen. Is mantelzorg een keuze of wordt de zorgplicht ingevoerd?

Ooit zorgden we zo goed en kwaad als het kon voor familie en buren. Dat was vanzelfsprekend. In de afgelopen eeuw heeft zich in Nederland echter geleidelijk een stelsel van sociale bescherming ontwikkeld, waarin de staat verantwoordelijk werd voor het welzijn van zijn burgers. Deze ontwikkeling was het resultaat van de strijd die sociale bewegingen voerden voor een solidaire samenleving. Ook zieken en ouderen moesten het recht op individuele vrijheid hebben en onafhankelijk van familie en buren hun leven kunnen leiden. Met trots werd deze verworvenheid afgezet tegen de situatie in andere landen, waar kinderen de oudedagsvoorziening van hun ouders waren en familie en buren voor elkaar moesten zorgen. De verzorgingsstaat creëerde de voorwaarden die burgers zorg garandeert.

Zo rooskleurig als hiervoor werd geschetst is de situatie echter niet. In veel gevallen volstaat professionele zorg niet. Nederland telt niet voor niets ruim 3,5 miljoen mantelzorgers die een belangrijke rol vervullen in het zorgproces, en daarmee de zorg ook betaalbaar houden. Niet iedereen kiest voor een mantelzorgtaak; die overkomt hen. Zo'n 2,6 miljoen Nederlanders – dat is een op de vijf – zorgen meer dan acht uur per week en/of langer dan drie maanden voor een vriend(in) of familielid. Van hen geven 1,1 miljoen mensen zowel langdurige als intensieve hulp. Overigens beschouwen de meesten dat als iets vanzelfsprekends, als onderdeel van hun persoonlijke relatie met degene die zorg nodig heeft.

Economische motieven

Met het beroep op mantelzorg neemt de aandacht ervoor evenredig toe. Dat is geen toeval. Het zijn vooral politiek-economische motieven van beleidsmakers en bewindslieden waardoor mantelzorg zo in de belangstelling staat. Eigen verantwoordelijkheid, zelfredzaamheid en hulpverlening door familie, vrienden en bekenden lijken de remedie om de vraag naar professionele, kostbare zorg af te remmen. Door de bezuinigingen op de AWBZ of Wmo vallen zorgvragers noodgedwongen terug op de eigen omgeving. De overheid wekt de indruk dat deze bezuinigingen kunnen worden gecompenseerd door de inzet van een reserveleger mantelzorgers, omdat zij ervan uitgaat dat er nog voldoende potentieel aan hulpkrachten beschikbaar is. Dit is echter een misvatting. Uit een onlangs verschenen literatuurstudie van het Sociaal en Cultureel Planbureau ('Informeel zorg in Nederland') blijkt dat veel mensen met gezondheidsproblemen al hulp krijgen van hun directe omgeving. Een meerderheid van deze mensen denkt dat hun netwerk niet nog meer hulp kan geven.

Steeds meer mantelzorgers raken overbelast. Dit heeft tot gevolg dat bijna een kwart van de mantelzorgers minder moet gaan werken of zelfs moet stoppen met werken. Er zijn dus grenzen aan wat de mantelzorg kan opvangen. Het is dan ook de vraag of de door de overheid beoogde kostenbesparing te behalen is door een dringender beroep op de omgeving van de patiënt te doen.

door Heleen van Veen

Veranderde sociale relatie

Is dit dan een pleidooi voor een minder belangrijke rol voor het informele zorgnetwerk? Zeker niet.

Zorg geven aan en ontvangen van mensen uit de eigen omgeving kan juist heel fijn en vertrouwelijk zijn. Maar de zorg die de mantelzorg wil en kan bieden en die de zorgbehoefte ontvangt moet een keuze van beiden zijn, en geen verplichting. Alle betrokkenen moeten inzien dat mantelzorg geen onuitputtelijke bron is. Bovendien gedijt deze zorg alleen als aan een aantal voorwaarden is voldaan. De draaglast moet in overeenstemming zijn met de draagkracht. Deze hangt af van de geografische afstand – woont de zorgvrager in de buurt? –, de eigen werkkring en gezinssituatie – heeft de mantelzorg kinderen, is er kinderopvang? – en of de mogelijkheid bestaat zorgverlof op te nemen. Al die factoren maken mantelzorg heel persoonlijk.

Streven naar onafhankelijkheid en zelfredzaamheid gaat lang niet voor iedereen samen met hulp ont-

vangen van vrienden en familie. De druk om hulp te accepteren uit de omgeving trekt een enorme wissel op de sociale relatie van zorgafhankelijke mensen, en berooft hen van een normale sociale relatie met familie, vrienden en buren. Ook kan het voor hem of haar lastiger zijn te integreren in de samenleving en sociale contacten te leggen en te onderhouden, die niet in het teken staan van afhankelijkheid en dienstverlening.

Mantelzorgplicht

Wanneer professionele zorg wegvalt, rest de omgeving niets anders dan de zorg op zich te nemen. Weliswaar geldt dan geen formele verplichting tot mantelzorg, maar evenmin is sprake van een vrije keuze. De huidige ontwikkelingen doen vrezen voor een geleidelijke terugkeer naar oude tijden. De heersende opvattingen en theorieën over mantelzorg lijken moeiteloos de politiek-economische ontwikkelingen te volgen. Was destijds afhankelijk-

De heersende opvattingen en theorieën over mantelzorg lijken moeiteloos de politiek-economische ontwikkelingen te volgen

heid van familie alleen iets voor 'niet-ontwikkelde' samenlevingen, in het huidige discours hebben de professionals mensen afhankelijk gemaakt, en zal mantelzorg de zorgbehoefte de regie over het eigen leven teruggeven. Hetzelfde zien we bij de theorieën over de kinderopvang. Wanneer de arbeidsmarkt vraagt om vrouwen, verschijnen rapporten over de heilzaamheid van crèches voor de ontwikkeling van het jonge kind; neemt de werkloosheid toe, dan melden wetenschappers dat baby's en peuters beter af zijn met een moeder thuis.

Staatsecretaris van Volksgezondheid Van Rijn zegt weliswaar niet van plan te zijn mantelzorg te verplichten, maar reageerde wel enthousiast op een zorginstelling die in haar aannamebeleid van cliënten uitgaat van mee-zorgende familie, waarmee dat dus een morele verplichting is. Ook gaf Van Rijn aan graag te zien dat zorgverzekeraars bij voorkeur zorgaanbieders contracteren, die mantelzorg verdisconteren in hun aanbod. Het moreel appel op de burger klinkt steeds luider.

Agenda voor de Toekomst

De staatssecretaris kondigde onlangs aan dat hij dit najaar samen met alle partners in de ondersteunings- en zorgketen een Agenda voor de Toekomst wil opstellen, waarin mantelzorg veel aandacht krijgt. De wissel die mantelzorg op de omgeving trekt, zou zich echter nu al moeten vertalen in intersectoraal beleid voor huisvesting, werkgelegenheid, onderwijs, kinderopvang, sociale zekerheid, fiscale maatregelen, ziekte-

verzuim en inkomen. Alvorens zich rijk te rekenen met een tot nog toe onbenut potentieel aan zorgverleners, zou de overheid zich rekenschap moeten geven van hoe de zorgverantwoordelijkheid is verdeeld tussen overheid en burger en tussen professional en mantelzorger. Hoe liggen die verhoudingen precies en hoe zouden die idealiter moeten zijn? Als we ervan uitgaan dat mantelzorg wenselijk en nodig is, moet die op een gezonde manier gegeven en ontvangen kunnen worden. Dat betekent ook hebben voor de verschillen tussen mensen en hun relaties. Mantelzorg is mooi, mits beide partijen daarvoor kunnen kiezen.

Onderzoek ondersteuningsbehoefte mantelzorg

Het LSR heeft vorig jaar in samenwerking met andere partijen binnen de revalidatiezorg een onderzoek afgerond naar de ondersteuningsbehoefte van mantelzorgers. Als vervolg daarop begon het LSR samen met cliëntenraden van vier revalidatiecentra, Revalidatie Nederland, Mezzo en Movisie het project Mantelzorg in de Revalidatie. Het LSR ontwikkelt methoden om cliëntenraden te adviseren hoe zij mantelzorg op de agenda van de instelling kunnen krijgen, zodat dit belangrijke onderwerp uiteindelijk een verdiende plek krijgt in het beleid van het revalidatiecentrum.